

TÖRÖK MÁRIA HALÁLÁRA*

1998. március 25-én New Yorkban, leukémia következtében elhunyt Török Mária pszichoanalitikus. Budapesten született 1925-ben, zsidó orvoscsalád gyermekeként, 1947-ben Párizsba emigrált. Miután befejezte pszichológiai tanulmányait és gyakorlatot szerzett a Rohrschach-teszt alkalmazásában, gyermekpszichológusként dolgozott, majd kapcsolatba került a Párizsi Pszichoanalitikus Egyesülettel (Société Psychanalytique de Paris, SPP). Ezt követően 1956 és 1996 között Párizsban pszichoanalitikusi praxist folytatott. 1950-ben megismerkedett az ugyancsak magyar zsidó családból származó és Franciaországba emigrált Ábrahám Miklóssal (Nicolas Abraham), aki élettársa és egyben legfontosabb szerzőtársa lett. Ők ketten, Jacques Lacan vállalkozásával egy időben, a pszichoanalízis megújításához kezdtek hozzá, bár Ábrahám és Török más úton haladtak, mint Lacan. Ráműtattak arra, hogy még a legalapvetőbb freudi elméletek is átalakításra szorulnak, vagy éppenséggel elvetendők, amennyiben azok nem felelnek meg a páciensek valódi életélményeinek vagy az írott szöveg tényeinek. Török Mária véleménye szerint az a terápia, amely olyan előre meghatározott fogalmakra épül, mint például az elfojtott incesztuózus vágyak, a kasztráció vagy a szimbolikus nyelv rendjébe való belépés, azt a kockázatot rejti magában, hogy az ember valódi szenvedéseit hallgatássá redukálja.

Török Mária pszichoanalízis-verziója a freudizmus olyan módosításán alapul, amelyben nincs Ödipusz-komplexus, halálösztön, péniszirigység és ősjelenet, de

* Ezt a nekrológot a szerző, Rand Miklós (Nicholas Rand) kérésére közöljük lapunkban. Török Mária és Ábrahám Miklós életművéről készült összeállításunkat jelen számunkban terveztük közölni, helyhiány miatt azonban a következő (1998/2.) számunkra maradt. Az összeállítás szerkesztése közben érte szerkesztőségünket Török Mária halálának szomorú híre. Itt jegyezzük meg, hogy bár a franciául és angolul publikáló Török Mária *Maria Torok*ként jegyezte műveit, úgy döntöttünk, hogy a magyar nyelvű közegben az eredeti magyar írásmódhoz tartjuk magunkat. (A szerk.)

amelyet ugyanakkor átítat a tudattalan és a gyermeki szexualitás problémája, legfőképpen pedig az a célja, hogy helyreállítsa a kommunikációt a lélek azon mélyebb rétegeivel, amelyekről megtagadtatt a kifejeződés lehetősége.

A *Crytonymie: Le Verbier de l'Homme aux Loups* (Kriptonímia: A Farkasember bűvös szava, 1976; angol fordításban 1986) és a *L'écorce et le noyau* (A burok és a mag, 1978; angol fordításban 1994*) című munkáikban Ábrahám és Török a pszichoanalízis igazi lehetőségét abban látják, hogy segítségével az emberek felfedezhetik egyedülálló személyiségüket, hogy kereteket nyújt lelki szenvedéseik előre nem látható okainak feltárásához, továbbá ahhoz, hogy a pszichoanalízis segítségével felkutathatóak legyenek azok az eszközök, amelyekkel az emberiség harmonikus módon túlléphet az egyéni, a családi és a társadalmi eredetű pszichés fájdalmon. 1963-ban, jóval Freud feminista kritikáinak fellépése előtt, Török Mária klinikai alapokon elvetette a péniszirigységre vonatkozó freudi elképzelést. Azt állította, hogy a péniszirigység, ha egyáltalán létezik, nem automatikusan meghatározott és megváltoztathatatlan oka a női viselkedésnek. Freuddal ellentétben, aki magyarózó elvet lát benne, Török Mária tünetként fogja fel a péniszirigységet, szerinte ez nem más, mint fantázia, mítosz, amelyet a lányok találnak ki azért, hogy elfedjék az orgazmusra irányuló tiltott vágyukat. Ennek a felfogásnak a társadalmi jelentősége következik Török Mária azon klinikai tapasztalataiból, amelyek szerint a lányok a fiúknál lényegesen fiatalabb korban már képesek orgazmust átélni. Hasonlóképpen, Ábrahám és Török nem tekinti a freudi Ödipusz-komplexust sem a pszichopatológia legfőbb oksági magyarózó elvének. Az Ödipusz-komplexust hazugságnak tartják, amely a gyermeknek anyjáról való problematikus leválását jelzi, nem pedig a reá irányuló incesztuózus vágyat; az apát úgy mutatja be ez az elmélet, mint egy autonómiajátékot, amely megszakítja az anya–gyermek egységét, és közvetít a gyermek és a külvilág között.

Ábrahám és Török a Ferenczi Sándor és Hermann Imre által képviselt egykori budapesti pszichoanalitikus iskolát gazdagította azzal a felfedezésével, amely szerint a pszichopatológiai problémák leggyakrabban az önteremtés zavaraiából erednek. Rámutattak a psziché két ellentétesen működő mechanizmusára: az egyik a belső és külső változások közepette folyamatosan működő én-átalakítás, a másik pedig az önteremtés traumatikus lehetetlensége, akadályai, csaknem-halálai. Munkáik nagy része azzal foglalkozik, miképpen érthető meg leginkább a traumáknak és az élet más ellenségeinek pusztító ereje. Azok a kutatások, amelyeket Ábrahám és Török Mária azon traumákkal kapcsolatban végeztek, amelyek meggátolják az önteremtés munkáját vagy az introjekciót, új pszichikus és nyelvi struktúrák felfede-

* Magyarul lásd a *L'écorce et le noyau* egyik fejezetét („A burok és a mag: a freudi pszichoanalízis tere és eredetisége”) in: Bókay Antal–Erős Ferenc (szerk.): *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Filum, Budapest. 1998. 298–312.

zéséhez vezettek. Ilyen a gyászbetegség, a nem akart, a szégyenletes, kellemetlen vagy elviselhetetlen valóságok eltávolítása és elhelyezése egy lelki sírboltba; az inkorporáció, egy idegen identitás titkos és vitális befogadása; a transzgenerációs fantom, a családi titkok öntudatlan továbbadása leszármazottainknak. A fantomelmélet az „egyéneket” a csoportpszichológiában helyezi el, így az analitikusoknak fel kell figyelniük az egyik generáció leplezett és zavaró hangjaira, ahogyan azok a másik generáció tudattalanjában megjelennek. A pszichés zavarok eme forrásainak felfedezése Ábrahám és Török kérdéseiben gyökerezik: mi juttatja odáig az embereket, hogy érthetlenné válnak mások számára? A válasz azoknak a mechanizmusoknak a megértéséből áll, amelyek lerombolják a nyelv kifejező funkcióját. Ábrahám és Török Mária interpretációs elmélete olyan eszközöket javasol, amelyek segítségével a jelentés – nyilvánvaló dezintegrációja ellenére is – feltárhatóvá válik.

Ábrahám 1975-ben bekövetkezett halála után Török Mária adta ki szerzőtársa *Le cas Jonas* (Jónás esete, 1981), valamint *Rythmes: De l'oeuvre, de la traduction et de la psychanalyse* (Ritmusok: a mű, a fordítás és a pszichoanalízis, 1985; angol fordításban 1996) című műveit, és felállította azt a hipotézist, amely szerint Freud némely elmélete esetleg családjának elfojtott történetére vezethető vissza. Török Mária Rand Miklósnak (Nicholas Rand), Ábrahám Miklós unokaöccsének, az irodalomtudomány professzorának közreműködésével írt utolsó művében (*Questions à Freud: L'histoire secrète de la psychanalyse*, 1995; angol fordításban 1997) azt állítja, Freud szándéka ellenére akadályozta a pszichoanalízis fejlődését azzal, hogy egymásnak ellentmondó és önmagukat megsemmisítő módszereket alkalmazott elméleteiben. Török Mária célja mindig is az volt, hogy helyreállítsa a pszichoanalízis eredeti tervét, vagyis azt, hogy érthetővé tegye a psziché fájdalmait, és hogy minden emberi lény számára lehetővé váljon az, hogy szabadon megtalálja legbenső lényét.

Nicholas Rand
(Tóth Angelika fordítása)